

ΕΘΝΙΚΟΙ ΜΥΘΟΙ ΚΑΤΩ ΑΠΟ ΤΗ ΘΑΛΠΩΡΗ ΤΟΥ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΗΛΙΟΥ

Η συμβολή της Αριστεράς στο χτίσιμο του μεταπολιτευτικού μύθου της «τραγωδίας της Κύπρου» part 2

Εντάξει, το ότι η ενασχόληση με το βούρκο που λέγεται ιστορία του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού είναι ένα αγαπημένο μας σπορ είναι εδώ και πολύ καιρό γνωστό. Γνωστή και η ιδιαίτερη προτίμησή μας στα πεπραγμένα της Αριστεράς. Η επιμονή μας νομίζουμε ότι μας έχει δικαιώσει. Όσο περισσότερο ασχολούμαστε, τόσο πιο ικανοί γινόμαστε στο να κατανοούμε και να αναδεικνύουμε την κομβική της συμβολή στην κατάντια μας σήμερα. Στα πλαίσια αυτής της κατανόησης λοιπόν, στόχος σε αυτές εδώ τις σελίδες είναι να καταδείξουμε τους λόγους και τις αιτίες, τις ιστορικές «αναγκαιότητες» που μας οδήγησαν στο σημείο να αδυνατούμε να αντιληφθούμε το «Κυπριακό» ως **το κομβικό ζήτημα της επιθετικής εξωτερικής πολιτικής του ελληνικού κράτους από τις απαρχές του Ψυχρού Πολέμου έως τις μέρες μας.**

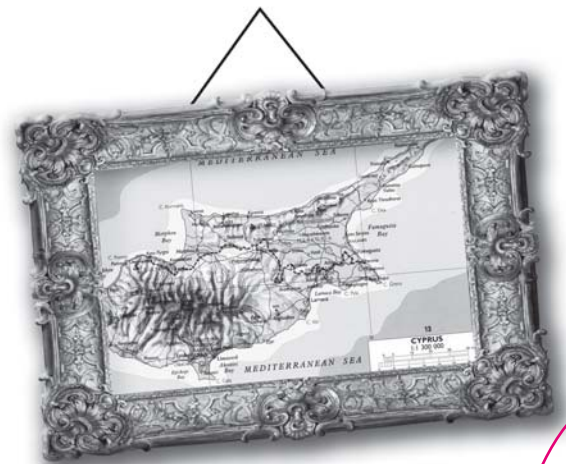
Ήδη από το προηγούμενο τεύχος εστίασαμε σε διάφορα κείμενα που ασχολούνται με το πραξικόπημα του '67, αλλά και γενικότερα με την ιστορία της μεταπολεμικής Ελλάδας, υποστηρίζοντας ότι η μικρή πρόταση που λέει ότι «η επιδίωξη προσάρτησης της Κύπρου ήταν μία από τις αιτίες του απριλιανού πραξικοπήματος»¹, ενώ είναι μια πρόταση που θα μπορούσε να τεκμηριωθεί από αναρίθμητα γεγονότα, ήταν εντούτοις μια τελείως αδιανόητη πρόταση για τα κείμενα αυτά που είχαν έναν πολύ συγκεκριμένο σκοπό: τη συγκρότηση μιας νέας συμφιλωτικής εθνικής αφήγησης και γενικότερα την ανανέωση των συστατικών μύθων, έτσι ώστε να στηρίζουν τις οβιδιακές μεταμορφώσεις και τους σταθερότατους σκοπούς του ελληνικού κράτους στους καιρούς της «Τρίτης Ελληνικής Δημοκρατίας». Είχαν επίσης και ένα πολύ συγκεκριμένο ιδεολογικό υπόβαθρο: τη μεγάλη θεωρητική συνεισφορά της Αριστεράς ήδη από τον καιρό του Β' Παγκοσμίου Πολέμου· δηλαδή, τη θεωρία της εξάρτησης.

Εδώ θα προσπαθήσουμε να δείξουμε τη συνεχή αναπαραγωγή αυτής της εθνικής αφήγησης, καθόλη τη διάρκεια των δεκαετιών του '80 και του '90, στα χρόνια που μεσουρανούσε το ΠΑΣΟΚ, μέσα από κείμενα που άλλες φορές ενστερνίζονται πλήρως και άλλες φορές εμφανίζονται ως κριτικά ή αναθεωρητικά απέναντι στους πνευματικούς προγόνους τους, ενώ κάποιες φορές αντιπαράτιθενται και μεταξύ τους.

Οι «κρυμμένοι» πρόγονοι

Πριν προχωρήσουμε, είναι αναγκαία μια μικρή παρέκβαση· μια σύντομη στάση στο παρελθόν, και για την ακρίβεια στη μεταπολεμική Ελλάδα. Την εποχή, δηλαδή, κατά την οποία εξελίσσονταν τα γεγονότα και όχι ο μύθος.

Ο (όχι και τόσο ξεχασμένος) αριστεροπατριώτης Νίκος Ψυρούκης στην πολυετή του πορεία ως ιστορικός και πολιτικός διανοητής ασχολήθηκε επί μακρόν και με επιμονή με το κυπριακό ζήτημα και επηρέασε πολύ όλη την μεταπολιτευτική ρητορική περί Κύπρου. Αρχισε να γράφει, παρακολουθώντας τα γεγονότα, ήδη από τη δεκαετία του '50, ενώ ζούσε ακόμη στην Αίγυπτο. Ήδη από το '58, λοιπόν, είχε διατυπώσει τη θέση ότι το κυπριακό είναι ζήτημα που αφορά την αυτοδιάθεση όλου του ελληνικού λαού και έθνους (εντός και εκτός συνόρων) και ότι εφόσον η εξαρτημένη ελληνική αστική τάξη αδυνατεί να αντιμετωπίσει το εθνικό ζήτημα -κοινώς να εκπληρώσει τα αλυτρωτικά όνειρα που έταξε από τον 19ο αιώνα- θα πρέπει να αναλάβει δράση το ελληνικό προλεταριάτο (πάλι εντός και εκτός συνόρων). Συνεπάγεται ότι έτσι το εθνικό ζήτημα μετατρέπεται αυτόματα σε κοινωνικό/ταξικό ζήτημα. Κι όσο για την πολυπόθητη νίκη της εργατικής τάξης, αυτή θα έρθει μαζί με την ολοκλήρωση του μεγάλου ελληνικού έθνους.

Το ξέρουμε, συγκλονιστήκατε. Και εμείς το ίδιο. Το 1964, στην Αθήνα πια, ενταγμένος στους κύκλους των ριζοσπαστών νεολαίων της ΕΔΑ, ο Ψυρούκης δημοσίευσε ένα εκτενές κείμενο στο *Δελτίο των Φίλων Νέων Χωρών*,² με τίτλο «Το κυπριακό: το οξύτερο εθνικό μας πρόβλημα», στο οποίο ξεδίπλωνε, επεξεργασμένη και συμπαγή, την απόψή του. Κατά την ταπεινή μας άποψη, αυτό το κείμενο ήταν από αυτά που επηρέασαν τη μεταγενέστερη θέση της Αριστεράς· τόσο όσους το παραδέχονται ανοιχτά, όπως ο αριστεροεθνικιστής Καραμπελιάς που θα δούμε παρακάτω, όσο και όσους περνούσαν έμμεσα στα γραπτά τους αμβλυμένη την ίδια θέση. Ξαν να ήταν το μικρό τους ανομολόγητο μυστικό. Ήδη από τις αρχές του κειμένου ο συγγραφέας μάς ξεκαθαρίζει ότι:

(...) ο αγώνας στην Κύπρο είναι εθνικός αγώνας όλου του ελληνικού λαού. Και επειδή οι καταπιεστές υπήρξαν και είναι οι κηδεμόνες της οικονομικής και πολιτικής ζωής της Ελλάδας, η πάλη για τη συντριβή τους παίρνει βαθύτερο και καθολικότερο χαρακτήρα. Είναι αγώνας που κλονίζει τα θεμέλια του καθεστώτος της εθνικής υποτέλειας.

Για τον Ψυρούκη, ο «εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας στην Κύπρο» ξεκίνησε το μακρινό 1570 και συνεχιζόταν, χωρισμένος σε περιόδους, ως τις μέρες του. «Σε όλες τις περιόδους... το κυρίαρχο αίτημα είναι το αίτημα της ένωσης», διαβάζουμε. Με βάση αυτή την ιδέα, η ιστορία του κυπριακού ζητήματος εξελίχθηκε ως εξής: μεταπολεμικά επανεμφανίστηκε με νέα ένταση ο συνεχής κοινωνικο/εθνικός αγώνας σε Κύπρο και Ελλάδα. Το ελληνικό έθνος όλο και περισσότερο άρχισε να αντιστέκεται στην ηγεσία που ήταν εξόφθαλμα υποτελής στα ξένα συμφέροντα. Αυτό έκανε «έκδηλη την τάση των εθνικών αγώνων μας να παίρνουν όλο και πιο συγκεκριμένο κοινωνικό χαρακτήρα, να γίνονται αγώνες για την απελευθέρωση του έθνους από την ιμπεριαλιστική κηδεμονία της ξένης και ντόπιας ολιγαρχίας». Στριμγμένη όλο και περισσότερο η Δεξιά, οργάνωσε μαζί με τις ΗΠΑ τον ένοπλο αγώνα, με σκοπό να οδηγήσουν σε έναν (ακόμη) εμφύλιο -αυτή τη φορά στην Κύπρο- και να καρπωθούν τα γνωστά οφέλη του εθνικού διχασμού. Αυτή η προσπάθεια απέτυχε «χάρη στον ηρωικό αγώνα των αγωνιστών της ΕΟΚΑ και όλων των εργαζομένων της Κύπρου» και έτσι ακολούθησε η προδοσία. Οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου, (με τις οποίες η Κύπρος έγινε ανεξάρτητο κράτος, έστω και υπό την εποπτεία τριών κρατών), «αποτελούσαν και μια απόπειρα να απομονωθεί [...] ο κυπριακός αγώνας και να αποξενωθεί από το λαό της Ελλάδας». Ταυτόχρονα «οι ενωμένες δυνάμεις της αντίδρασης και του ιμπεριαλισμού δημιούργησαν το εσωτερικό εθνικό ζήτημα της Κύπρου, δίνοντας ιδιαίτερα προνόμια στην τουρκοκυπριακή μειονότητα που ήταν σε βάρος της πλειοψηφίας του κυπριακού πληθυσμού». Εν συντομία δηλαδή, οι εθνικοί αγώνες ήταν αντιιμπεριαλιστικοί, η ένωση ζητούμενο αιώνων, η ανεξαρτησία προδοσία και οι τουρκοκύπριοι πρώτη ύλη για τεχνητά προβλήματα.

Όλο το παραπάνω μπορεί σε κάποιους από εμάς να φαίνεται ως εθνικοπατριωτικό παραλήρημα· και τέτοιο είναι. Η σημασία του έγκειται στο ότι περιλαμβάνει πιο ακατέργαστες και επιθετικά διατυπωμένες όλες τις ιδέες που κληρονόμησε η μεταπολιτευτική Αριστερά, και τις οποίες επεξεργάστηκε και ενσωμάτωσε στο χτίσιμο των γενεθλίων μύθων του μεταπολιτευτικού εθνικού κορμού. Παρόμοιες θέσεις είδαμε πως διατυπώνονταν ήδη στα «θεμελιώδη» κείμενα των αρχών της μεταπολίτευσης και, όπως θα δούμε παρακάτω, διατρέχουν και διαμορφώνουν όλη τη μετέπειτα περίοδο.

ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΟΥ ΚΑΚΟΥ

1. Ο Βρετανός πρωθυπουργός Harold Macmillan (φτου του).

2. Ο πρέσβης των κακών Αμερικάνων, Dean Acheson (φτου του).

3. Ο αρχιεπίσκοπος Γρίβας (ξανά φτου του).

4. Ο χουντικός Ιωαννίδης (φτου του κι αυτουνού).

Η λίστα είναι μακρά και ο εκθεσιακός μας χώρος περιορισμένος. Για εσάς, πάντως, που περιμένετε να φτύσετε και το ελληνικό κράτος... να πούμε ότι θα στεγνώσετε από σάλιο κι ακόμα θα περιμένετε.

«Θεσμικοί» συνεχιστές και «ριζοσπάστες» ανανεωτές – λόγιοι από το ίδιο τσουβάλι

Ο Δημήτρης Χαραλάμπης σταδιοδρόμησε μέσα στη μεταπολιτευτική θλαπωρή, στελεχώνοντας διάφορες θέσεις του κρατικού μηχανισμού ως αριστερός, συγγραφέας, ακαδημαϊκός, ερευνητής, πρόεδρος και μέλος πολυάριθμων ιδρυμάτων και ειδικός της επικοινωνίας (όχι απαραίτητα με αυτή τη σειρά προτεραιότητας), ενώ έχει συνεισφέρει στην παραπάνω ρητορική κυρίως με το έργο του, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία - Η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*, που εξέδωσε το 1985. Είναι από τα βιβλία που τόσο αγάλιασε η θεσμική Αριστερά (ως και η κεντροαριστερά), αλλά και πολλά από τα πιο «ριζοσπαστικά» κομμάτια της.

Σε αυτό το έργο των 415 σελίδων, η αλήθεια είναι ότι καταπιάνεται με το ζήτημα της Κύπρου σε ελάχιστα σημεία. Είναι τουλάχιστον οξυδερκής, ώστε να μας προειδοποιήσει ότι «το θέμα είναι τόσο πλατύ που θα ξεφεύγαμε από το αντικείμενο που εξετάζουμε». Όταν αρχίζει και καταπιάνεται ωστόσο, είναι γιατί βλέπει τη «νέα κυπριακή κρίση» ως ένα τεράστιο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου στη σύντομη θητεία της το 1964. Κατά τον συγγραφέα, αυτή η κρίση είναι έκφραση συσσωρευμένων προβλημάτων που ξεκινούν από την αποτυχία της Διασκεπτικής του 1947³ και την απόρριψη των σχεδίων Χάρντινγκ (1955) και Μένον (1957), και η οποία διογκώνεται από τη «φανατικά αντικομμουνιστική και σωβινιστική ηγεσία» της ΕΟΚΑ. Κυρίως όμως ευθύνεται η «ηλίθια αν όχι δουλική στάση των Αθηνών» που υποχωρούσε πάντοτε απέναντι στα «αγγλικά και αμερικάνικα συμφέροντα» και η βρετανική διπλωματία που «έφερε τον παράγοντα Τουρκία μέσα στο κυπριακό πρόβλημα».

Μια από τις βασικές θέσεις του βιβλίου είναι ότι «η σχέση μοναρχίας-στρατού αποτελούσε τον γόρδιο δεσμό με τον οποίο είχε δεθεί και η αμερικανική επιρροή στην Ελλάδα», δεσμό τον οποίο ο τρίτος πυλώνας εξουσίας, το πολιτικό σύστημα και στη συγκεκριμένη περίπτωση η δημοκρατική κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου, ήθελε να σπάσει. Έτσι, θα αναλάμβανε αυτή τόσο την εξουσία του στρατού όσο και την αντιμετώπιση των αμερικανικών σχεδιασμών. Για να τεκμηριώσει αυτή τη θέση, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι ο Παπανδρέου, προσπαθώντας από τη μία να αποφύγει την κατά μέτωπον σύγκρουση με τους αμερικάνους και από την άλλη «μη μπορώντας να έρθει σε άμεση ρήξη με την κυβέρνηση της Λευκωσίας» έστειλε κρυφά στρατό στην Κύπρο. Έτσι, «ο έλεγχος της Αθήνας πάνω στην Λευκωσία θα μεγάλωνε και η Κύπρος θα ήταν αμυντικά δυνατότερη». Το λάθος του Παπανδρέου (στην κατά τα άλλα ευφυή του σύλληψη) ήταν ότι όρισε αρχηγό του σώματος τον Γρίβα. Μέγα λάθος τούτο, διότι:

(...) είναι λογικό να δεχτούμε, ότι ο παλιός χίτης, πιστός στην φασιστική/σωβινιστική ιδεολογία του και τον φανατικό αντικομμουνισμό του, έκανε όλα τα λάθη που έκανε και στην περίοδο της πρώτης ΕΟΚΑ και αργότερα, εξυπηρετώντας και τα συμφέροντα που του επέβαλε η ιδεολογία του. Η παρουσία του Γρίβα και των ελλαδιτών αξιωματικών στην Κύπρο –μεταξύ των οποίων ήταν και ο Ιωαννίδης- οι οποίοι αποτέλεσαν και τον πυρήνα των κατοπινών εξελίξεων στην Ελλάδα και την Κύπρο, έπαιξε καθοριστικό ρόλο.

Ε, κι αφού έχει αρχίσει έτσι, φυσική κατάληξη ήταν και η θέση του για τη μετέπειτα δικτατορία. Όπως λοιπόν μας λέει σε άλλο μέρος του βιβλίου:

Η επίλυση του κυπριακού προβλήματος, με σκοπό την ικανοποίηση των αμερικανικών και νατοϊκών συμφερόντων, αποτελούσε, στο επίπεδο της εξωτερικής πολιτικής τον κύριο λόγο υποστήριξης της δικτατορίας από την αμερικανική εξωτερική πολιτική και τις μυστικές υπηρεσίες των ΗΠΑ.

Και κάπως έτσι, αναδύεται η αντίφαση που θα οδηγήσει τη χούντα στην κατάρρευση της. Από τη μία η υποτέλεια της και η υπεράσπιση των αμερικανικών σχεδιασμών και από την άλλη η ανάγκη νομιμοποίησής της στην ελληνική κοινωνία. Αυτή η αντίφαση είναι που έφερε τις εσωτερικές προστριβές και τελικά την πτώση της.

Εν ολίγοις, ακόμα και για αυτόν τον σπουδαγμένο στα εξωτερικά ιστορικό-ερευνητή της νέας φουρνιάς, η αφήγηση συνεχίζει, με ελάχιστες παραλλαγές στην τεκμηρίωση και τη μεθοδολογία, από εκεί που την αφήσαμε στα κείμενα των θεμελιωτών μια δεκαετία νωρίτερα. Λόγος πιο εκλεπτυσμένος, ανάλυση μακροσκελέστερη και επιστημονική-παρ' όλα αυτά, μας αφηγείται το ίδιο πράγμα: εξάρτηση από τους κακούς Αμερικάνους, διαπλοκή από τη Δεξιά (παλάτι και στρατό) και κάπου ανάμεσα οι υποστηρικτές της δημοκρατίας και της εθνικής ανεξαρτησίας που παλεύουν να απαλλάξουν την Ελλάδα από τα παραπάνω, αλλά αποτυγχάνουν.

*

Σε συνέχεια του ίδιου κλίματος, ας δούμε και την περίπτωση του διδύμου Βερναρδάκη-Μαυρή, εκ των οποίων ο κύριος Βερναρδάκης είναι ο φρέσκος αναπληρωτής υπουργός Διοικητικής Ανασυγκρότησης. Στο βιβλίο *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα* που εκδόθηκε το 1991⁴, οι δύο συγγραφείς καταπιάνονται με το κυπριακό ελαχιστότατα. Η αλήθεια είναι πως αν ακολουθήσουμε αυστηρά τον τίτλο, φαίνεται πως το ζήτημα που μας ενδιαφέρει δεν εμπίπτει στην άμεση θεματική του βιβλίου. Παρ' όλα αυτά, το έργο φιλοδοξεί να πει μια ιστορία της Ελλάδας, με πολιτική άποψη, ξεκινώντας

ΣΥΝΤΟΜΟ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

1947

Διασκεπτική Συνέλευση στο Λονδίνο για τη διαμόρφωση νέου Συντάγματος στην Κύπρο.

1950

Δημοψήφισμα στην Κύπρο για την ένωση με την Ελλάδα (με απαγόρευση συμμετοχής των τουρκοκυπρίων).

Εκλέγεται Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ο Μακάριος.

1951

Έναρξη διαδηλώσεων υπέρ της ένωσης στην Αθήνα, οι οποίες θα συνεχιστούν περιοδικά για όλα τα επόμενα χρόνια. Οι περισσότερες καταλήγουν σε συγκρούσεις.

1952

Η Ελλάδα φέρνει το Κυπριακό στην Γ' επιτροπή της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ.

1954

Φεύγουν τα πρώτα όπλα από την Ελλάδα για την Κύπρο.

Η Ελλάδα θέτει το κυπριακό στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Η Τουρκία αντιδρά.

Οι Άγγλοι προτείνουν Σύνταγμα για αυτοκυβέρνηση. Φτάνει μυστικά στην Κύπρο ο Γρίβας.

1955

Εμφάνιση της ΕΟΚΑ με πολλαπλές βομβιστικές επιθέσεις και κήρυξη ένοπλου αγώνα στην Κύπρο.

Τριμερής διάσκεψη μεταξύ Αγγλίας, Ελλάδας, Τουρκίας για το κυπριακό.

Εκτεταμένοι βανδαλισμοί εναντίον κατοίκων ελληνικής καταγωγής στην Κωνσταντινούπολη και στη Σμύρνη. Διαλύεται η Διάσκεψη.

Σχέδιο Χάρντινγκ για μεταβατικό Σύνταγμα αυτοκυβέρνησης.

1956

Εκτοπίζεται ο Μακάριος.

Συλλαλητήριο στην Αθήνα. Άγριες συγκρούσεις. Νεκροί 3 διαδηλωτές και ένας μπάτσος. Από εδώ και πέρα η κατάσταση ξεφεύγει. Οι Άγγλοι καταφεύγουν σε απαγχονισμούς κι η ΕΟΚΑ κλιμακώνει τις επιθέσεις της. Η Κύπρος συγκλονίζεται από απεργίες και αιματηρές συγκρούσεις. Η ελληνική κυβέρνηση απορρίπτει το σχέδιο Συντάγματος (Ράντκλιφ) για την Κύπρο.

1957

Η έκρυθμη κατάσταση συνεχίζεται καθόλη τη χρονιά.

Απελευθέρωση του Μακαρίου, ο οποίος έρχεται στην Αθήνα και αποθεώνεται.

Ο Ινδός υπουργός Εξωτερικών, Κρίσινα Μένον συμβουλεύει την ελληνική πλευρά να μετατρέψει το αίτημά της στον ΟΗΕ για ένωση, σε ψήφισμα για ανεξαρτησία.

Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ψηφίζει υπέρ της αυτοδιάθεσης των Κυπρίων.

1958

Η ΕΟΚΑ ξεκινά επιθέσεις κατά αριστερών.

Ξεκινούν συγκρούσεις Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων σε όλη την Κύπρο.

Ο πρωθυπουργός της Αγγλίας, Μακμίλλαν, προτείνει σχέδιο για τη λύση του κυπριακού. Αθήνα και Μακάριος το απορρίπτουν.

Εκκαθαριστικές επιχειρήσεις των Άγγλων και κλιμάκωση των συμπλοκών μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων.

.....▶

Η ΕΛΛΑΔΑ ΑΝΗΚΕΙ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ

Δεν εκχωρείται

Ουδέν σχόλιο. Προσπαθούσαμε δέκα λεπτά να βρούμε κάτι αντίξιο αυτού του οπτικού και λογοτεχνικού κομψοτεχνήματος και δεν μπορούσαμε. Όντως, η αριστερή δημιουργικότητα κάνει θαύματα.

πρίων, με πολλούς νεκρούς και τραυματίες. Αθήνα-Λευκωσία υιοθετούν επίσημα τη θέση της «εγυημένης ανεξαρτησίας».

Η ΕΟΚΑ κηρύσσει ανακωχή.
1959

Αρχίζει πενταμερής διάσκεψη στο Λονδίνο. Στις 23/2, υπογράφονται οι συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου. Ο Μακάριος εκλέγεται πρόεδρος της νεοσύστατης Κυπριακής Δημοκρατίας.

1960

Η Κύπρος γίνεται μέλος του ΟΗΕ.

1963

Από την άνοιξη αρχίζουν και συγκροτούνται αντιτουρκικές και αντικομμουνιστικές ένοπλες ομάδες (Γιωρκατζή, Σαμφών, Λυσαριδίδη), σε επαφή με την ΕΛΔΥΚ. Ο Μακάριος προτείνει αναθεώρηση του Συντάγματος. Ξεκινούν ένοπλες συμπλοκές Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων που θα εξελιχθούν σε κανονικές μάχες και θα συνεχίζονται όλο τον επόμενο χρόνο. Οι παραπάνω ομάδες εφαρμόζουν «εκκαθάριση θυλάκων». Βρετανική παρέμβαση και χάραξη «πράσινης γραμμής» στη Λευκωσία.

1964

Δεύτερη πενταμερής διάσκεψη στο Λονδίνο, η οποία αποτυγχάνει και διαλύεται. Ειρηνευτική δύναμη του ΟΗΕ στην Κύπρο.

Αρχίζει μυστική αποστολή στρατού από την Ελλάδα στην Κύπρο.

Κατατίθεται το αμερικανικό σχέδιο Άτσεσον, το οποίο απορρίπτεται.

Ο υπουργός Άμυνας, Πέτρος Γαρουφαλιάς, προτείνει στον Μακάριο την ταυτόχρονη πραξικοπηματική κήρυξη της Ένωσης από τα κοινοβούλια Ελλάδας και Κύπρου.

1965

Κατάθεση της πρότασης Πλάζα στον ΟΗΕ για δημιουργία ανεξάρτητου κράτους χωρίς διαχωρισμό των κοινοτήτων, αλλά με ιδιαίτερες εγγυήσεις για τα δικαιώματα της τουρκοκυπριακής μειονότητας.

1966

Ελληνοτουρκικό πρωτόκολλο για το κυπριακό.

1967

Στρατιωτική δικτατορία στην Ελλάδα.

Συνάντηση κορυφής Ελλάδας και Τουρκίας στον Έβρο για το κυπριακό, η οποία αποτυγχάνει.

1970

Απόπειρα δολοφονίας του Μακαρίου με υποκινητή τον Γιωρκατζή.

1971

Ο Γρίβας συστήνει την ΕΟΚΑ Β'.

1974

Οργανωμένο πραξικόπημα από την Ελλάδα, με στόχο την ανατροπή του Μακαρίου και την προσάρτηση της Κύπρου στην Ελλάδα.

Τούρκικη εισβολή στην Κύπρο.

1983

Το βόρειο τμήμα αυτοανακηρύσσεται ανεξάρτητο με την ονομασία «Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου».

από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Και κατά τη γνώμη μας, το ότι το κυπριακό καταλαμβάνει σε κείμενο 340 σελίδων, 3-4 σκόρπιες προτάσεις και ένα υποκεφάλαιο δύο σελίδων, είναι ήδη πολιτική θέση.

Το μικρούλι υποκεφάλαιο, λοιπόν, με τον εύγλωττο τίτλο «Ο αγώνας για το Κυπριακό: αντικρατισμός, αντιϊμπεριαλισμός και εθνισμός», καταφέρει μέσα σε λίγες προτάσεις να συμπυκνώσει την εξής γενική θέση: ενώ οι διαδηλώσεις για την Κύπρο μετατρέπονται σε ξέσπασμα «*απέναντι στην ασφυκτική κρατική καταπίεση και καταστολή*», ταυτόχρονα, ακριβώς λόγω του θέματος, «αντικρατισμός και αντιϊμπεριαλισμός συγχωνεύονται, πολιτικοποιούνται και ενισχύονται». Αυτό οδηγεί στο να εδραιωθεί ένα διαρκές «αίτημα της "εθνικής ανεξαρτησίας"». Λιτά και απλά τα πράγματα. Εμάς πάλι, πολύ πιο ενδιαφέρον μάς φαίνεται το κείμενο της υποσημείωσης που επιλέχθηκε από τους συγγραφείς για να τεκμηριώσει την παραπάνω άποψη. Σε ένα δοκίμιο του ο οικονομολόγος (και μετέπειτα σύμβουλος του Ανδρέα Παπανδρέου), Γιώργος Κατηφόρης, έγραφε το 1975:

Πώς άρχισε η διαδικασία των φοιτητικών συγκεντρώσεων; Άρχισε από ένα αίτημα όχι μόνο νόμιμο, όχι μόνο παραδεκτό από τις αρχές αλλά, πολύ περισσότερο, από ένα αίτημα που εξέφραζε την επίσημη κυβερνητική πολιτική – το αίτημα της αυτοδιάθεσης στην Κύπρο. [...] Μέσα από τη μάζα των φοιτητών, άλλοτε αυθόρμητα, άλλοτε καλλιεργημένο από τις οργανωμένες αριστερές δυνάμεις ξεπήδησε το σύνθημα «Εξω από το ΝΑΤΟ». Οι εκδηλώσεις για την Κύπρο, από στενά εθνικιστικές άρχισαν να εξελίσσονται σε αντιϊμπεριαλιστικές. Μέσα σε αυτό το κλίμα, το σύνθημα «όλοι στην πρεσβεία», (την αγγλική φυσικά), που συχνά το έριχναν δεξιόι φοιτητές, έπαιρνε το χαρακτήρα μιας πρόκλησης προς τις δυνάμεις της ξενοκρατίας.

Εν ολίγοις, υιοθετώντας την άποψη του κυρίου Κατηφόρη (που προφανώς ανήκει στο πρώτο κύμα της μεταπολιτευτικής ιδεολογικοπαρουφολογίας), το συγγραφικό δίδυμο μάς λέει πως όταν φωνάζεις ενάντια στην ξενοκρατία αυτομάτως παύεις να είσαι δεξιός εθνικιστής και γίνεσαι αριστερός αντιϊμπεριαλιστής: ασχέτως αν συνεχίζεις να υποστηρίζεις αναφανδόν τα συμφέροντα του έθνους-κράτους. Ας μην παρεξηγηθούμε εδώ. Δεν υπονοούμε ότι αυτές οι διαδηλώσεις δεν εκτρέπονταν και ότι πολλές φορές οι βίαιες συγκρούσεις δεν ήταν έκφραση εναντίωσης και επίθεσης στο κράτος της καταστολής. Εξάλλου, η σύνθεση των υποκειμένων μάς φαίνεται αρκετά σύνθετη κι η ιστορία της περιόδου αρκετά πολύπλοκη για να την ξεπετάξουμε με εύκολες κορώνες σε ένα μικρό κείμενο που, άλλωστε, δεν είναι κι αυτό το θέμα του. Αλλά ας το επαναλάβουμε: το ζήτημά μας εδώ είναι να καταδείξουμε με ποιον τρόπο, όσον αφορά το χτίσιμο των εθνικών μύθων, αυτή ακριβώς η πολυπλοκότητα και οι διάφορες αντιθέσεις αμβλύνονται, συγχωνεύονται και τελικά αφομοιώνονται στην κυρίαρχη αφήγηση.

*

Παρ' όλη την ενασχόλησή μας πάντως με τον ακαδημαϊκό εσμό της Αριστεράς, την πιο ξεκάθαρη συνέχεια του κοκκινοκυανού νήματος των "ριζοσπαστών" της ΕΔΑ, «παραδόξως» τη βρίσκουμε στους μεταπολιτευτικούς "ριζοσπάστες". Κι αν δικαιωματικά κάποιος αξίζει την προσοχή μας, αυτός είναι ο Γιώργος Καραμπελιάς. Αυτός ο πολλά υποσχόμενος διάττων αστέρας του ριζοσπαστισμού, ο οποίος τη δεκαετία του '70 εισήγαγε τις ιδέες της Αυτονομίας στη μεταπολιτευτική Ελλάδα και κατά πολλούς μετατράπηκε εν μία νυκτί στην πέμπτη φάλαγγα του αριστεροεθνικισμού, μάς άφησε πλούσιο έργο για σχολιασμό απ' όλες τις χρωματικές του μεταμορφώσεις: απ' το κόκκινο στο πράσινο και μετά στο μαύρο.

Αν είναι κανείς προσεκτικός, μπορεί να δει τις ιδέες να σχηματίζονται ήδη την εποχή που ο Καραμπελιάς, η ομάδα του και το περιοδικό τους, διεκδικούσαν τη θεωρητική πρωτοπορία της ριζοσπαστικής Αριστεράς. Στο κείμενό του «ελληνική κοινωνία, πραγματικότητες και προοπτικές» που γράφτηκε το 1977 και «εκσυγχρονίστηκε» το 1982, διαβάζουμε στο κεφάλαιο με τίτλο «"Εθνικό" ζήτημα – Κύπρος:

Η Κύπρος [...] «δεν υπάρχει γι' αυτήν», μέχρι τη στιγμή που αρχίζει η ίδια μια διαδικασία εθνικού κινήματος και αλλάζει ο [εγγλέζικος] προστάτης με τον αμερικάνικο ιμπεριαλισμό. Πια, έστω και δειλά, η [ελληνική] αστική τάξη αποκτάει «εθνικές διεκδικήσεις». Όταν όμως αποδέχεται ότι για τη λύση του εθνικού ζητήματος θα πρέπει να βάλει σε αμφισβήτηση την ίδια τη «σταθερότητα της συμμαχίας» με τους Αμερικάνους και το ΝΑΤΟ [...] τότε η αστική τάξη προτιμάει μια οποιαδήποτε λύση που της προσφέρουν οι Αμερικάνοι ή ο συσχετισμός δυνάμεων στην περιοχή, «ανεξαρτησία», «διχοτόμηση – ένωση», «διχοτόμηση – ανεξαρτησία», με στόχο να τελειώνει με το Κυπριακό...

Συνεχίζοντας, ο συγγραφέας μάς ενημερώνει ότι «η Κύπρος αποτελεί στρατηγική βάση για τον έλεγχο της Μέσης Ανατολής. Έτσι, το θέμα του καθεστώτος της αποτελεί θεμελιακό ζήτημα για όλες τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις...». Αυτό βέβαια, για τον ριζοσπάστη διανοητή, ουδεμία σχέση είχε με τις «εθνικές διεκδικήσεις» της ελληνικής αστικής τάξης, διότι προφανώς η Ελλάδα δεν είναι ιμπεριαλιστική δύναμη – είναι παλιοεξαρτημένη. Σε συνέχεια της βαθιά κομμουνιστικής του σκέψης, κατακεραύνωνε το ΑΚΕΛ που «εγκαταλείπει σαν κύριο αίτημά του την Ένωση με την Ελλάδα» κυρίως γιατί «στην Αγγλία μεταναστεύουν και ζουν δεκάδες χιλιάδες Κύπριοι, ιδιαίτερα σαν εργάτες» και «έτσι η εργατική τάξη αλλοτριώνεται εθνικά [!!!!]»⁶ και εγκαταλείπει στην αστική τάξη την ηγεσία του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος». Η μόνη διαφοροποίηση με τον Ψυρούκη, την οποία μάλιστα θα αναθεωρούσε μόλις ένα χρόνο αργότερα, είναι η θέση ότι:

(...) η Κύπρος δεν αποτελεί ζωτικό εθνικό ζήτημα της Ελλάδας. Από το '22 και μετά δεν υπάρχει κανένα βαθύ πρόβλημα εθνικής ολοκλήρωσης που να καθορίζει το σύνολο των πολιτικών εξελίξεων. Το εθνικό ζήτημα για ν' αποτελεί καθοριστικό παράγοντα της πολιτικής ζωής μιας χώρας πρέπει να μεταβάλλεται σε αποφασιστικό εσωτερικό κοινωνικό ζήτημα.

Στο τεύχος 9 του περιοδικού *Ρήξη*, τον Γενάρη του 1983 εμφανίστηκε το περιβόητο κείμενο «Εθνικό ζήτημα στην Ελλάδα»⁷ με την υπογραφή Γ.Κ. Εκεί, ο συγγραφέας κατέθετε τη θέση του επί του θέματος, καθιστών-

τας εμφανή την απόσταση που είχε διανύσει από τα πατριωτικά σόλα που είδαμε παραπάνω. Ξεκινούσε, λοιπόν, με μια από τα ίδια άποψη περί εξαρτημένης αστικής τάξης:

Θεωρούμε σαν δεδομένο πως η αστική τάξη της Ελλάδας ακριβώς γιατί ήταν πάντα μια αστική τάξη συνδεδεμένη στο παγκόσμιο επίπεδο με τις κυρίαρχες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις (είτε σαν εμπορικό-χρηματιστικό, είτε σαν εφοπλιστικό κεφάλαιο) και το ελληνικό κράτος αποτελούσε πάντα πολύ μικρή δύναμη, υπέτασε πάντα αυτό το κράτος στις μεγάλες δυνάμεις, και τα συνολικά τους συμφέροντα. Έτσι ενώ ήταν και είναι μια ιμπεριαλιστική αστική τάξη, κινιόταν μόνο όταν είχε το πράσινο φως από τους μεγάλους προστάτες της, ποτές αυτόνομα.

(...) Συνέπεια αυτής της πολιτικής ήταν πάντα η ολιγωρία της και το «ξεπουλήμα» όταν τα εθνικά προβλήματα ερχόταν σε αντίθεση με τις μεγάλες δυνάμεις. (...) Αυτή η στάση έγινε ακόμα πιο καθαρή με το θέμα της Κύπρου, όπου ακριβώς γιατί είχε αντιμέτωπη την Αγγλία και τους συμμάχους ακολούθησε μια πολιτική «ξεπουλήματος» και καθόλου «σωβινιστική».

Τώρα πια, το «εθνικό ζήτημα», με το οποίο μας είχε πρήξει ο πνευματικός του πρόγονος, δεν μπαίνει καν σε εισαγωγικά. Είναι κάτι που υπάρχει και δεν είναι «σατανική εφεύρεση των αστών». Απεναντίας, προκαλεί σωρεία προβλημάτων στην ελληνική αστική τάξη, η οποία επειδή ακριβώς είναι εξαρτημένη, αδυνατεί να το αντιμετωπίσει αποτελεσματικά. «Υπονομεύει την διεθνή θέση» της, «αποσταθεροποιεί την εξουσία της» και «υπονομεύει την συσσώρευση του κεφάλαιου», αλλά κυρίως -και εδώ είναι που λάμπει το φάντασμα του Ψυρούκη- «αποτελεί την "χρυσή ευκαιρία" για τους ταξικούς της αντιπάλους, την εργατική τάξη και το λαό, για να κατακτούν θέσεις σε βάρος της». Προς ενίσχυση των παραπάνω, ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι τόσο η πτώση της χούντας όσο και οι πρωτοφανείς κατακτήσεις του εργατικού κινήματος από το 1974 και μετά οφείλονται πρώτα και κύρια στην αδυναμία της εξαρτημένης αστικής τάξης να χειριστεί το εθνικό ζήτημα. Κοινώς, να ετοιμάσει αποτελεσματικά την ελληνική κοινωνία για να αντιμετωπίσει πολεμικά την Τουρκία στην Κύπρο και το Αιγαίο. Οπότε:

η περιβόητη εθνική ενότητα, όταν πρόκειται για μια αστική τάξη υποχρεωμένη σε υποχωρήσεις και ξεπουλήματα λειτουργεί αντίστροφα. Την εκμεταλλεύεται η εργατική τάξη!

Και καταλήγει στο ανεκδιήγητο:

η ιστορική εξέλιξη από το 1940 και μετά μας έχει δείξει πως η ανάληψη των εθνικών ζητημάτων από το προλεταριάτο, από το επαναστατικό κίνημα, ενισχύει την ταξική αυτονομία και όχι την λεγόμενη εθνική ενότητα.

Κάπου εδώ θα σταματήσουμε (κυρίως λόγω μιας επιδείνωσης της εθνοαλλεργίας μας) να παραθέτουμε αποσπάσματα από το εν λόγω κείμενο, αλλά σας διαβεβαιώνουμε ότι σχεδόν κάθε πρόταση είναι κι ένα μικρό διαμάντι εθνοπατριωτισμού. Οι σκοποί και τα πλάνα του συγγραφέα που τον οδήγησαν να κάνει μια τέτοια επιλογή έχουν παράξει τη δική τους παραφιλολογία, με την οποία δε θα ασχοληθούμε. Το εν λόγω κείμενο, πάντως, είναι η πιο αριστοφανής προσπάθεια να παρουσιαστεί η νέα αυτή εθνική συναίνεση μέσα στο μεταπολιτευτικό πλαίσιο ως η υπέρτατη ανταγωνιστική κίνηση από τη μεριά της εργατικής τάξης. Η φιλοδοξία του κειμένου να πλασάρει αυτή την εξόφθαλμη αντιστροφή -την ταύτιση των εθνικών συμφερόντων με την ταξική πάλη- είναι αρκετή (ή θα έπρεπε τουλάχιστον να είναι) για να χαρακτηριστεί μπουρδολογία. Το ενδιαφέρον, όμως, είναι ότι αυτή η μπουρδολογία όχι απλά δε λειοδωρήθηκε όπως της έπρεπε από τους υπόλοιπους "υπερασπιστές" του ταξικού διεθνισμού -με κάποιες ελάχιστες εξαιρέσεις, με τις οποίες θα ασχοληθούμε σε επόμενο κείμενο-, αλλά βρήκε πρόσφορο έδαφος, άνοιξε ζητήματα και σταδιακά έγινε μέρος της συζήτησης που έχτιζε το ιδεολογικό υπόβαθρο του μεταπολιτευτικού κορμού. Σε μια συζήτηση, δηλαδή, στην οποία η επεκτατική πολιτική του ελληνικού κράτους είχε αναχθεί στο μέγιστο ταμπού.

Μικρά, πικρά συμπεράσματα

Αυτή ακριβώς είναι και η κοινή συνισταμένη των παραπάνω παραδειγμάτων. Οι δεκαετίες στις οποίες εμφανίστηκαν αυτά τα κείμενα ήταν οι «χρυσές εποχές» της μεταπολίτευσης. Ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του '80, το ΠΑΣΟΚ ανέλαβε τα ηνία του ελληνικού κράτους έχοντας νικήσει κατά κράτος τους πολιτικούς και ιδεολογικούς του αντιπάλους. Τόσο τη Δεξιά που στροβιλιζόταν μεταξύ της «σοσιαλμανίας» της και του φασιστικού της παρελθόντος, όσο και το ΚΚΕ που αδυνατούσε να προσαρμοστεί έγκαιρα στις νέες απαιτήσεις των καιρών. Επεκτείνοντας τη σαρωτική κυριαρχία του, αυτό το «νέο πρόσωπο» του ελληνικού κράτους με τους πατριωτικολαϊκούς του βρυχηθμούς κατάφερε να ενσωματώσει μεγάλα κομμάτια και της άκρας Αριστεράς. Ότι παρέμενε έξω από τις «ανοιχτές φτερούγες» του, έμπαινε στο περιθώριο και αντιμετωπίζε την καταστολή. Ήταν η εποχή που το χτίσιμο του νέου εθνικού κορμού είχε μπει για τα καλά μπροστά, με συμπαγή υλικά, κάποια από τα οποία, όπως είδαμε, περίμεναν χρόνια στη μάντρα της αριστερής διανόησης μέχρι να αξιοποιηθούν. Ήταν επίσης η εποχή που μετά την ήττα, την οποία υπέστη η εργατική τάξη στους αγώνες της δεκαετίας του '70, οι περισσότερες ιδέες και οι γνώσεις δεν ξεπηδούσαν μέσα από και για τις ανάγκες κανενός κινήματος. Αντιθέτως, παράγονταν στα πανεπιστήμια, εκεί ακριβώς όπου παραδοσιακά χτίζονται οι εθνικοί μύθοι, και εν προκειμένω κάτω από την ιδεολογική/πολιτισμική ηγεμονία της συμφιλιωμένης Αριστεράς. Κατά την ταπεινή μας γνώμη, όλοι αυτοί οι αριστεροί, ειδικοί επί του θέματος, εκείνο που προσπαθούσαν να πουν χωρίς να το γράψουν, ήταν ότι η Δεξιά ως κράτος τα έκανε μαντάρα, ενώ αν γινόταν ο ίδιος κράτος θα τα κατάφερναν πολύ καλύτερα. Ε, τώρα που εκπληρώθηκε το όνειρό τους, να δούμε τι θα μας ξημερώσει.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

1964: Νίκος Ψυρούκης, «Το κυπριακό: το οξύτερο εθνικό μας πρόβλημα», περιοδικό *Δελτίο των Φίλων Νέων Χωρών*.

1968: Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, *Η ελληνική τραγωδία - Από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*.

1969: Ανδρέας Παπανδρέου, *Η δημοκρατία στο απόσπασμα*.

1971: Γιάννης Κάτρης, *1960-1970 - Η Γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα*.

1972: Νίκος Σβορώνος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*.

1977: Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, Τόμος Α'.

1978: Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, Τόμος Β'.

1978: Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, Τόμος Γ'.

1977-1982: Γιώργος Καραμπελιάς, *Η μικρομεσαία δημοκρατία*.

1983: Γιώργος Καραμπελιάς, «Εθνικό ζήτημα στην Ελλάδα», περιοδικό *Ρήξη*.

1985: Δημήτρης Χαραλάμπης, *Στρατός και Πολιτική Εξουσία - Η δομή της εξουσίας στη μετεμφυλιακή Ελλάδα*.

1986: Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, Τόμος Δ'.

1986: Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, Τόμος Ε'.

1991: Βερναρδάκης Χριστόφορος, Μαυρή Γιάννης, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα*.

1998: Σπύρος Σακελλαρόπουλος, *Τα αίτια του απριλιανού πραξικοπήματος. 1949-1967*.

Σημειώσεις

1. Για μια πιο λεπτομερή και τεκμηριωμένη ανάλυση, δείτε την προσούρα της συνέλευσης Αυτονομη Αντιφα, *Η στρατηγική της Ανατολικής Μεσογείου... ή αλλιώς η συμμετοχή του ελληνικού κράτους στον παγκόσμιο πόλεμο*, 2015.

2. Το περιοδικό *Δελτίο Φίλων Νέων Χωρών - Κίνηση αντιαποικιακής αλληλεγγύης* κυκλοφόρησε τις περιόδους 1962-1964 και 1965-1967, την εποχή δηλαδή της μεταπολεμικής εκδοτικής άνοξης της Αριστεράς. Δημιουργήθηκε από τον Νίκο Ψυρούκη, ενώ η εκδοτική ομάδα του εν λόγω περιοδικού θεωρούνταν εκφραστής της ριζοσπαστικής πτέρυγας της ΕΔΑ και τελούσε τότε υπό την αιγίδα και τότε υπό την ανοχή της.

3. Το 1947, το Λονδίνο αποφάσισε την εισαγωγή νέου Συντάγματος στην Κύπρο, στο οποίο θα περιλαμβάνονταν μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν την εσωτερική διακυβέρνηση. Μια Διασκεπτική Συνέλευση, στην οποία θα συμμετείχαν εκπρόσωποι του πληθυσμού του νησιού, θα αναλάμβανε να εκπονήσει ένα σχέδιο Συντάγματος. Οι Ελληνοκύπριοι συμμετέχοντες, έχοντας ως βασικό πρόταγμα την ένωση με την Ελλάδα, έβαλαν ζήτημα να εμπεριέχεται το δικαίωμα των Κυπρίων για αυτοδιάθεση. Αυτό το ζήτημα και άλλες διαφωνίες μεταξύ Ελληνοκυπρίων, Τουρκοκυπρίων και Βρετανών έκαναν τη Συνέλευση να φυλλορροήσει χωρίς κανένα αποτέλεσμα.

4. Βερναρδάκης Χριστόφορος, Μαυρή Γιάννης, *Κόμματα και κοινωνικές συμμαχίες στην προδικτατορική Ελλάδα - Οι προϋποθέσεις της μεταπολίτευσης*, Εξάντας, 1991.

5. Γιώργος Καραμπελιάς, *Η μικρομεσαία δημοκρατία*, Κομμούνια, 1982. Το συγκεκριμένο κείμενο αποτελεί το δεύτερο μέρος του βιβλίου.

6. Εντάξει, το παραδεχόμαστε. Αυτό το «η εργατική τάξη αλλοτριώνεται εθνικά» ξεφεύγει σε βάθη μαρξιστικής και ταξικής ανάλυσης που το φτωχό μας μυαλούδακι δεν φτάνει...

7. Το πλήρες κείμενο μπορεί να βρεθεί στο <http://ardirixi.gr/archives/8831>. Τα αποσπάσματα που παραθέτουμε είναι όλα από αυτό.